

Fajka jako dzieło sztuki. Najciekawsze fajki z najlepszych polskich kolekcji oraz tabakierzy z Pomorza, red. Edward Zimmermann, Muzeum Miasta Gdyni, Gdynia 2012, ss. 115, liczne kolorowe fotografie, tekst polski i angielski.

Jest to dwujęzyczny, polsko-angielski katalog towarzyszący ekspozycji pod tym samym tytułem, prezentowanej od 28 września do 4 listopada 2012 roku w Muzeum Miasta Gdyni. Placówka ta jest także wydawcą omawianej publikacji. Termin otwarcia wystawy przewidziano w czasie trwania trzydniowej konferencji „Fire and Water: Pipes as a symbol of maritime trade connections”, odbywającej się w tym czasie w Gdańsku, zorganizowanej przez międzynarodowe stowarzyszenie Académie Internationale de la Pipe wraz z Uniwersytetem Gdańskim i Gdańskim Klubem Fajki. Takie coroczne spotkania gromadzące badaczy, miłośników i palaczy fajek z wielu krajów (przede wszystkim z Europy i Azji) odbywało się wówczas w Polsce po raz pierwszy¹.

Na wystawie i w omawianym katalogu prezentowane są przede wszystkim fajki wykonane z różnych surowców. Dominują wśród nich ceramiczne — z glin żelazistych, kaolinitowych, porcelany lub z fajansu, ale są także okazy bardziej kosztowne — z kości słoniowej, hebanu, srebra, sepiolitu. Inne — jak się wydaje, bardziej powszechne — zrobione są z drewna buku, bukszpanu, wrzośca, albo z bursztynu, miedzi, kości bawołu. Do wyrobu niektórych egzotycznych egzemplarzy użyto muszli, a nawet kitu pszczelego czy łupiny orzecha. Są to głównie wyroby europejskie, ale także pochodzące z krajów Ameryki Południowej i Azji, datowane są od 1580 r. po XX wiek. Towarzyszą im akcesoria fajczarskie, takie jak pojemniki na tytoń, *denica* (gliniane garnki do ucierania tabaki), cygarniczki, tabakierki (w tym rożki i dozy). Uzupełnieniem ekspozycji są materiały filatelistyczne (głównie znaczki oraz kartki pocztowe, koperty itp.) ozdobione motywem fajki. Jest to przegląd wybranych zbiorów należących do osób prywatnych. Część z nich była już prezentowana na innych ekspozycjach w kraju i zagranicą.

Na publikację składają się trzy części: „Wstęp” (s. 8–15), „Fajka jako dzieło sztuki i nie tylko...” (s. 16–21) oraz najobszerniejsza — „Kolekcjonerzy o sobie i swoim zbiorze” (s. 22–115), poprzedzone krótkim wprowadzeniem Dgmary Płazy-Opackiej, dyrektora Muzeum Miasta Gdyni. W dwóch pierwszych częściach zaprezentowano okoliczności powstania wystawy i jej zawartość oraz szkic dziejów użytkowania omawianych przedmiotów od XVII po XX wiek. Autorem „Wstępu” oraz redaktorem całego katalogu jest Edward Zimmermann, od lat znany w Polsce kolekcjoner fajek, aktywny działacz towarzystw zrzeszających miłośników tych oryginalnych przedmiotów oraz autor istotnych prac poświęconych tej tematyce². Rozdział

¹ Informacje na ten temat — o przebiegu obrad, wygłoszonych referatach i o dodatkowych wydarzeniach towarzyszących konferencji zamieszczono na stronie e-magazynu „Kalumet”, zob. <http://rai.hostit.pl/kal/index.php/spotkania/14-academia>

² Np. E. Zimmermann, *Fajki z badań archeologicznych w Rzucewie*, Gdańsk 1990; tenże, *Wybrane zagadnienia z dziejów fajki glinianej*, Gdańsk 1992; J. Zajac, E. Zimmermann, *Fajki gliniane*, Gdynia 2011.

drugi jest autorstwa Urszuli Olbromskiej, pracownika Muzeum Dzwonów i Fajek w Przemyślu, będącego oddziałem Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej, badaczki problematyki fajczarskiej i również autorki wielu opracowań³.

Ostatnią część tworzą „wizytówki” jedenastu polskich kolekcjonerów fajek i fajczarskich utensyliów oraz ich zbiorów, przygotowane przez nich samych: Zbigniewa Bednarczyka, Janusza Charytoniuka, Andrzeja Haleniuka, Krzysztofa Jesionowskiego, Marka Kodymowskiego, Mariusza Kowalskiego, Michała Morawskiego, Marka Stanielewicza, Tadeusza Wojtuszkiewicza, Jerzego Zajęca i Edwarda Zimmermanna. Reprezentują oni różne krajowe ośrodki — od Gdańska i Gdyni, przez Bydgoszcz, Elbląg i Warszawę, po Kraków, Przemyśl i Wrocław. Każdy z nich krótko określa swoje zainteresowania i opisuje wybrane, najbardziej okazałe eksponaty ze swojej kolekcji. Przedstawiające je kolorowe, dużych rozmiarów fotografie stanowią podstawowy walor publikacji.

Te interesujące przedmioty to niejednokrotnie wyroby wyjątkowe, nie tylko rzadko spotykane, ale także bardzo dobrze zachowane, o niezwykłym wyglądzie i kunsztownej ornamentyce. To nie tylko wyroby użytkowe, ale często cenne dzieła rzemiosła artystycznego. Zwraca uwagę zróżnicowanie jakości ich wykonania, zastosowanych do produkcji materiałów, form, technik zdobniczych i kolorystyki.

Są wśród nich egzemplarze zachowujące „tradycyjne” formy — jednorodne fajki białe oraz fajki złożone (lulki), ale również egzemplarze o odmiennych główkach, mających kształt zoolub antropomorficzny, np. figury sowy (s. 38), słonia (s. 60), zająca (s. 89), głowy psa (s. 35), postaci siedzącego człowieka trzymającego naczynie (s. 39), głowy mężczyzny (s. 99), postaci kobiety (s. 84) bądź myśliwego (s. 37). Spośród prezentowanych w katalogu oryginalnością wyróżniają się zwłaszcza okazy mające główkę w formie ludzkiej czaszki (s. 65, 85), buta (s. 98), bulwiastego korzenia (s. 28) czy brodatego wodnika (s. 101).

Pod względem zdobnictwa interesujące są zwłaszcza fajki dekorowane wyobrazeniami wybitnych postaci historycznych, np. kanclerza Otto von Bismarcka (s. 67), Napoleona (s. 75, 77), króla Augusta III Sasa (s. 114), księcia Józefa Poniatowskiego (s. 74), niemieckiego księcia Wilhelma (s. 34). Na innych widnieją przedstawienia herbowe (s. 49, 51, 115), scenki rodzajowe (s. 27, 73). Ornamenty te wykonane zostały różnymi technikami — wyciskania, odlewu, malowania, rycia, etc.

W zależności od zastosowanych surowców i sposobu produkcji fajki są jednobarwne (w tym beżowe, pomarańczowe, czarne) lub różnokolorowe (zwłaszcza te zdobione malowanymi motywami).

Dzięki tej cennej inicjatywie — współpracy placówki muzealnej z prywatnymi kolekcjonerami, możliwe było zaprezentowanie szerszemu gronu zwiedzających chociaż części spośród tak interesujących przedmiotów, zebranych w jednym miejscu i czasie. Omawiana publikacja jest ważnym śladem tej czasowej ekspozycji. Świadczy o sporym zainteresowaniu tą kategorią wyrobów w środowisku polskich hobbystów, o różnorodności pod względem chronologicznym, typologicznym i geograficznym znajdujących się w ich posiadaniu zbiorów, oraz o ich chęci dzielenia się swoją pasją i wiedzą z innymi.

M. Bis

³ Np. U. Olbromska, *Fajki ze zbiorów Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej w Przemyślu*, Przemyśl 2000; U. Olbromska i in., *Fajki i tabakierki z Muzeum w Łowiczu w Muzeum Dzwonów i Fajek w Przemyślu: lipiec 2004–lipiec 2005*, Przemyśl 2004; U. Olbromska, N. Sarkady, *Fajki z kolekcji Michała Morawskiego: wystawa z cyklu „Najcenniejsze kolekcje fajek”, czerwiec 2009–czerwiec 2010*, Przemyśl 2009; tychże, *Najnowsze nabytki fajek i akcesoriów fajczarskich w Muzeum Dzwonów i Fajek w Przemyślu Oddział Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej*, Przemyśl 2011; U. Olbromska, M. Trojanowska, *Muzyka dzwonów, magia fajki... Informator Muzeum Dzwonów i Fajek Oddziału Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej*, Przemyśl 2004.

